

INDLEDNING

I Thomas Bobergs rejseminder *Invitation til at rejse* fra 2003 finder man dette portræt af Henrik Nordbrandt, lettere forklædt som tyrkisk digter. Det indgår i en beskrivelse af en våd aften blandt kunstnere i den italienske by Pietrasanta, et af Nordbrandts gennem tiderne mange opholdssteder:

Dolmus blev regnet for den største digter i Tyrkiet, men af en eller anden mystisk grund havde han kastet sin kærlighed på det lille provinsielle land Norge. Han hadede sit fædreland. Det var ikke kun af politiske årsager [...] nej, det var noget dybere, noget rent idiosynkratisk. Hvorom alting var, manden talte et forbløffende norsk. Der fandtes digte, i engelsk oversættelse, rystende, intimiderende smukke arabesker, gennemtrængt af en særlig musikalitet, der løftede smerten op til uantastelige højder af sublim melankoli. Hans landsmand Celal, der var taget til byen for at skrive en artikel om Dolmus, roste digteren i høje toner.

– Han er, sagde han, et hypersensibelt og i bund og grund rastløst menneske; han synes at være direkte efterkommer af de klassiske nomader og så vores store poet Yunus Emre, men han er kun rigtig glad oppe i det allerhøjeste nord, ja, omkring polarcirklen; når midnatssolen skinner på ham, er det, han ryster disse tyrkiske verslinjer ud af ærmet, der slynger sig i bor-

ter af guld og safir gennem tomheden, og som han afleverer med en skødesløshed, ja, hvis ikke, jo, jeg havde nær sagt ... som grænser til fornærmelse [...] men talentet ... synes disse naturbegavelser ikke at have den store respekt for, de skriver, som vi andre trækker vejret, ja, indimellem har man Dolmus mistænkt for ikke at bruge hjernen på normal rationel vis, han kan kun skrive oder som en hyrde, der synger om ensomheden på den store anatolske højslette, men ikke aner, eller måske ikke vil vide af, hvilket guddommeligt organ der blev ham tildelt i fødselsgave. Vi andre kan jo godt blive lidt, jeg mener lidt underlige, sukkede Celal – os der *kun* er begavede ...

Dolmus var sandt nok en meget nervøs mand, desuden var han ateist, han troede hverken på Allah eller Jahve, han troede ikke på noget overhovedet, han så det kun [...] I nat havde han måttet opgive det hus, han netop havde lejet oppe i bjergene. Det vrimlede med spøgelse, klagede han, så det skulle han ikke nyde noget af. Pludselig rejste Dolmus sig og forlod selskabet, han havde mumlet noget om nogle sokker, han havde glemt sine sokker et eller andet sted. Den høje, tynde tyrkiske digter Dolmus med kalot sprintede ud i mørket.

Det er et portræt af et nervøst, rastløst, distræt og idiosynkratisk menneske som forvalter et talent så ekstraordinært at det ligner natur (han kaldes en naturbegavelse, talentet er et organ, han skriver digte som vi andre trækker vejret). Digtene er ikke bare ubesværede, de er henkastede indtil det fornærmende. Boberg giver ord til den imponerethed som enhver beskæftigelse med Nordbrandts digte må begynde med: denne deres til skødesløshed grænsende suverænitet. Det sker i en humoristisk tone der kongenialt med Nordbrandts egen selviscenesættelse bliver ren komedie da Dolmus vender tilbage til selskabet med kun den ene sok: “Som satan, sagde han på perfekt norsk, den anden er væk, hvad skal jeg stille op? Jeg bruger hele dagen på at vaske et par sokker, og så er der kun én, når det gælder.”

Men portrættets forfatter er næsten lige så intimideret som han er imponeret. Digtenes forføriske lethed er betænkelig klassisk, betænkelig tankeløs, og de gentager sig selv i betænkelig grad. Bag naturbegavelsen lurer hyrdedigtningen.

Enten man som læser af Nordbrandts digte lovpriser naturbegavelsen eller nærer mistro til hyrdedigteren, skriver man ofte under på de samme stereotyper: den tidløse poesi, den sublime melankoli, den unikke musikalitet, arabeskerne som slynger sig gennem tomheden osv. En egentlig kritisk tilgang til digtene må selvsagt udfordre disse stereotyper. Fin-des de virkelig? Svaret er så Nordbrandtsk som det kan være: ja og nej. Når man forsøger at karakterisere Nordbrandts digte, havner man nemlig ofte i samme misere som digtene selv: Man påstår én ting, men må straks derefter hævde det modsatte. Nordbrandt skriver som en æstet, men digtenes etiske krav om opmærksomhed og troskab over for verden og sproget er ikke mindre for det. Det er en suggestiv digtning, men det betyder ikke at den giver køb på sin præcision. Den kan virke tidløs, men den er også i høj grad modernistisk. Der findes arabeske digte, men også, blandt mange andre, koncise, knappe digte. Der hersker en formel klarhed i nogle digte, mens andre er mere åbne eller kapriciøse. Melankoli og skønhed går langt fra altid op i en højere enhed. Nordbrandt er poet, men også antipoet, metaforiker og antimetaforiker på samme tid, en hvis digte ofte sættes i gang af modsætninger, men som sjældent undlader at kritisere modsætningerne. Og så er han en ateist der ser spøgelse. Skulle man alligevel vove en kort karakteristik, kunne det være noget i retning af følgende, velvidende at heller ikke den kan stå alene.

*

Henrik Nordbrandt digter som en drøm: Undervejs i digtet er alting klart, men mærkeligt, og bagefter ved man ikke

helt hvad der skete. Digtene virker mere som tilstande end indsigter, eller måske som indsigter i tilstande der hele tiden forandrer sig. Intet er hvad det ser ud til, skønt hver sansning er nøjagtig og hvert ord det rigtige. Alt som er fast, opløses under et blik og i et sprog som vil beskrive og forstå. Jeg vil gerne gøre det samme for så vidt som jeg ønsker at beskrive og forstå Nordbrandts digte. Hvordan fungerer digtene? Hvordan tilvejebringer de disse tilstande og indsigter? Og hvad har de at sige, hvad går deres indsigter ud på?

Der gives ikke ét svar på disse spørgsmål, og derfor har denne bog heller intet grundsynspunkt på Henrik Nordbrandts digte. Den består af femten kapitler som tager hver sit emne op. Hvert kapitel har sin indgang til digtene eller følger hver sit spor i forfatterskabet. De kan for så vidt læses hver for sig. Når man alligevel med fordel kan læse dem samlet og fra en ende af, er det fordi de opdagelser som gøres i de tidligere kapitler, følger med over i de senere. Selvom man sjældent kan inddampe et helt forfatterskab til dets essens, vil de enkelte tekster naturligvis altid have ting til fælles. Når man overhovedet vælger at bundte tekster i et forfatterskab, er det ikke kun fordi de er skrevet af den samme person, det er også fordi kendskabet til det samlede korpus hjælper til forståelsen af den enkelte tekst. Derfor kan jeg undervejs udvikle og uddybe en række synspunkter på forfatterskabet. Bogen kan beskrives som femten begyndelser i en fortløbende tilegnelse af Henrik Nordbrandts digte.

Fremgangsmåden betyder at jeg ikke læser forfatterskabet fra en ende af, men på tværs. Nordbrandts digte ændrer sig godt nok med tiden – og hvordan de gør det, kommer jeg ind på undervejs – men det er alt andet lige og med Hans-Jørgen Nielsens ord et genialt monomant forfatterskab. Det kan nogle gange virke som om Nordbrandt skriver det samme digt, eller den samme håndfuld digte, om og om igen, som om hvert digt er et forsøg på at skrive sig frem til den samme

tilstand, den vi kan kalde for poesi. Derfor kan et krav om udvikling virke futilt. Den ukronologiske tilrettelæggelse gør bogen sårbar over for de bøger Nordbrandt endnu ikke har skrevet. Fordi bogen lægger en mosaik af de første 22 digtsamlinger, vil dens balance forskybnes så snart den næste bog udkommer. Og det er den allerede. *Pjaltefisk*, den 23. digtsamling, udkom efter manuskriptet til denne bog var færdigt, og optræder derfor kun sporadisk. Jeg kan således ikke håbe på andet end at have skrevet en status over Nordbrandts digte indtil nu, og på at denne status også kan anvendes på det der måtte komme fra hans hånd fremover.

Bogen begynder med stedet og spørgsmålene om hvad stedet betyder i digtene, og hvad digtene har at sige os om hvad et sted er. Omkring 1970 vender Nordbrandt sin interesse imod omgivelserne. Det er et brud med både den jeg-orienterede og den sprog-orienterede del af den danske lyrik som præger hans allertidligste digte, og det er nært knyttet til mødet med Grækenland, men også til mødet med amerikanske digtere som Wallace Stevens og William Carlos Williams (kapitel 1). Jeg vil kalde det en fænomenologisk vending fordi den retter opmærksomheden imod forholdet mellem den enkelte og omgivelserne som det optræder i bevidstheden og opstår i digtene. Mere specifikt handler det om fornemmelsen for stedet (kapitel 2). Stedet har, for en nihilist som Nordbrandt, ingen forudgiven mening; det er tomt. Alligevel påvirker stedet én, og det er dét digtene beskriver og forsøger at forstå. På den måde er mødet med stedet forbundet med nihilismen. Men hvilken nihilisme? Det er spørgsmålet i kapitel 3. Svaret er at nihilismen er fundamental i digtene hele vejen igennem, at den er nøje knyttet til deres sanselighed, men at den ikke udelukker mystiske erfaringer. Vil man diskutere Nordbrandts metafysik, som Jan Rosiek med stor indsigt har gjort det for nylig i sin bog *Andre spor*, må man holde fast i at de erfaringer af fylde og enhed som anes rundt omkring i de ellers skeptiske og ofte kuldslåede

digte, er i tiden. Digtene er beskrivelser af en bevidsthed hvori også disse forestillinger findes, og de er samtidig det medium hvori de selv samme forestillinger opstår og afprøves. Hverken sanselighed eller nihilisme udelukker metafysik.

Blandt de mere metaforiske steder finder vi glemmestedet. Jeg læser samlingen med det navn i kapitel 4 for at forstå hvilke former erindring og glemsel kan tage i digtene og igen: hvad digtene har at sige om erindring og glemsel. Glemslen viser sig bl.a. at føre imod et intet som har forbindelse til Gunnar Ekelöfs på en gang nihilistiske og orientalsk mystiske digtning. Glemslen giver også et første indtryk af en måde at skrive på som er karakteristisk for Nordbrandt og ikke mindst er blevet det med årene, og som jeg vender tilbage til flere gange i bogen under betegnelsen distræt poesi eller adspredt poesi. Det er en poesi der kommer bag på poeten. Den er hverken bevidst eller ubevidst, men et resultat af en svækkelse af koncentrationen, eller den er en anden slags koncentration, en mild form for automatskrift berøvet forestillingen om at sådan én skulle være kongevejen til sandheden, og holdt i ave af en lige så mild systemdigtning, af rutiner i digtet. Både surrealismen, 60'ernes konkrete poesi, den realistisk inklinerede amerikanske modernisme og modernismens intethedsdigtning a la Ekelöf og (igen) Stevens findes aflejret i Nordbrandts digte.

Det litteraturhistorisk markante ved Nordbrandts digte er den nævnte fænomenologiske vending, men det er også den særlige billeddannelse som han udvikler i den græsk-tyrkiske periode af forfatterskabet, dvs. i 70'erne. Hvad denne billed-dannelse egentlig går ud på, er ofte blevet diskuteret og også ofte misforstået. Jeg forsøger at beskrive den, dens udvikling og forudsætninger (kapitel 5) og at sætte den ind i en bredere diskussion af billedet over for tanken (kapitel 6). Det er i denne krydsild mellem forestillingsevne og tænkning vi skal forstå det gådefulde og paradokserne hos Nordbrandt. Det er

en vigtig pointe at Nordbrandts hang til metaforer er intimt forbundet med hans mistillid til dem, at metaforer, med Nietzsche, er de løgne vi bruger, og må bruge, når vi forsøger at sige sandheden – en sandhed som måske ikke er andet end et produkt af de selv samme løgne (kapitel 7). Problemet med at gøre billeder er at de kommer til at stå i vejen for det de er billeder på, de stjæler så at sige scenen fra virkeligheden. Mange af digtene forsøger at snyde denne modsætning mellem billedet og det det afbilder, ligesom de i det hele taget gør hvad de kan for at underløbe alle former for dualismer, også den mellem nærvær og fravær som så ofte er fremhævet i forbindelse med Nordbrandt. Fravær og nærvær er ikke modsætninger, men forudsætninger. Man kan f.eks. ikke danne sig en forestilling om stedet hvor man er, hvis man ikke har en forestilling om de andre steder. Alt det fravær der findes i digtene, er ikke blot et udtryk for længsel, eller for et elegisk “for sent”, det er tværtimod en konstatering af at fraværet ikke kan udgrænses, at det altid er *her*, midt i det hele som en afgrund, men også som et intellektuelt og emotionelt vilkår.

Nordbrandt skriver bogstavelig talt som en drøm. Drømmen er med sin svækkede bevidsthed, arabeske foranderlighed og labyrintiske logik et af de forbilleder digtene er skrevet efter. Den og dens billeder behandles i kapitel 8. Drømmens forvandlinger undervejs i forfatterskabet giver anledning til en beskrivelse af udviklingen i det og til en karakteristik af de seneste samlinger. Nordbrandts forfatterskab udvikler sig ikke i spring; men det har alligevel ændret sig mærkbart over årene, og man kan ikke mindst konstatere en udvikling fra og med *Drømmebroer* imod en mere åben, konkret, absurd og eminent distræt digtning. Men det er også en antipoetisk digtning; den ligger i krig med sin egen perfektion. Nordbrandts ydre eksil lader til, foreløbig i hvert fald, næsten at være omme, hans eksil fra poesien er derimod mere udtalt end nogensinde.

Det er en udvikling som jeg berører allerede i slutningen af kapitel 6, uddyber i slutningen af kapitel 10, og som jeg ser bekræftet i *Pjaltefisk*. I titeldigtet omtales en bog der handler om “søhesten og dens slægtning/ pjaltefisk”. Dette upoetiske familiemedlem med det slørede omrids – den ligner halvt en tangplante, halvt en søhest – bliver et billede på de af bogens digte som udfører en halsbrækkende balanceakt mellem en tilsyneladende indholdsløs snakkende prosa og en blændende poesi. Det er digte som ikke er skrevet ned til intet, men ned til næsten ingenting, og som alligevel, mirakuløst, kommer af sted med at være digte. Det har længe været et ideal for Nordbrandt, men i de seneste samlinger lykkes det ham at overgå sig selv i skødesløs nøjagtighed. Det kommer der en poetisk upoetisk poesi ud af. Samtidig er der i de seneste samlinger dukket en relativ ny stemme op som måske bedst lader sig betegne med ordet humor. Humor skal ikke forveksles med ironi og slet ikke med bekymringsløshed. Humoren sætter en personlig, men ikke privat distance til det absurde livsdrama; den skaber en vægtløshed og en gennemsigtighed som også ligner pjaltefiskens.

Kapitel 9 tager fat på det centrale spørgsmål for vores fascination af Nordbrandts digte: deres skønhed. Hvad er form og skønhed i den forbindelse, og hvordan udmønter de sig i digtene? Det fører, både i kapitel 9 og 10, over i en diskussion af digtenes musikalitet (igen med Stevens og Ekelöf blandt hovedvidnerne) og med den deres erfaring af tid. Digte foregår jo, som musikken, i tid, og et digts rytme er udtryk for dets tidserfaring. Flere af de foregående kapitler har konstateret hvor fundamental tidens flygtighed og forvandlingsevne er for digtene; men tiden er også i høj grad gentagelse. Hos Nordbrandt vender alting altid tilbage. Til og med erkendelsen af at man ikke kan vende tilbage, er tilbagevendende. Tiden opleves godt nok som flygtig og historien som et forfald; men tiden er også cirkulær. Øjeblikket kan

få fylde fordi den cirkulære tid er dyb og vender op og ned på fortid, nutid og fremtid; men øjeblikket kan ikke bringe os ud af tiden. I forlængelse af diskussionerne af nihilisme og metafor, og igen med Nietzsche, forstår jeg denne cirkularitet som en evig genkomst: Vi er i tiden og kun i tiden, og i tiden gentager alting sig, nogle gange med ubønhørlig præcision, andre gange med uendelig variation. Et aspekt af digtenes musikalitet som er meget karakteristisk for Nordbrandt, er at diktionen er prosaisk, men også syngende. Det er en lyrik skrevet tæt op ad prosaen. Denne spænding mellem saglighed og poesi, prosa og patos eller syntaks og vers forsøger jeg at beskrive nærmere i kapitel 11.

Nordbrandt er en af de store orientaler i dansk litteratur. Mange af hans digte handler om mødet med den nære Orient, eller de foregår på grænsen til Orienten. Men hvilket billede af Orienten er det vi får i digtene? Svaret i kapitel 12 er at digtenes Orient ikke blot er et spejl som europæeren holder op foran sig selv, men faktisk et møde mellem øst og vest, og jeg forsøger at vise hvordan påvirkningen fra Orienten kan ses direkte i digtenes form. Blot er påvirkningen ikke snævert litterær; den udspringer af en omfattende fornemmelse for Orienten som ikke mindst angår dens arkitektur, mennesker, sprog og musik. Nordbrandts digte er langtfra kun formet af de aflejringer af europæisk og amerikansk modernisme jeg nævnte før; uden den orientalske indflydelse ville de ikke ligne sig selv. Orientens stemme kan også være poesiens stemme. Kapitel 13 stiller i forlængelse heraf, og i forlængelse af diskussionen af den poetiske prosadiktion i kapitel 11, to spørgsmål: Hvem eller hvad taler? Og hvem er jeg? Det sidste spørgsmål, som er et spørgsmål om identitet, er delvist besvaret i kapitel 1 og 2 som diskuterer stedets betydning for identiteten og ender med at kalde det jeg der taler i digtene, for en kronotopisk identitet, dvs. en identitet som er dybt påvirket af forbindelserne mellem tid og sted.

At identiteten på den måde er foranderlig og ikke essentiel, bekræftes i kapitlet som også handler om hvilken rolle sproget spiller for identiteten i digtene.

I de seneste samlinger findes der en fornyet anfægtelse hvad angår sproget. Ordene vendes og drejes og udæskes mening imens "Meningen med det hele", som et af *Pjaltefisks* digte hedder, fortaber sig. Sproget er forræderisk fordi det aldrig dækker virkeligheden helt. Det er en af grundene til at de seneste digte hyppigt slår sig selv for munden. Men det er også ved at granske hvert enkelt ord som er det en genstand der kan sanses, at mening opstår, ofte degressivt som når jeget i det nævnte digt har sine tvivl om hvor pålideligt ordet "sådan" er og derfra lader tankerne og ordene løbe. I disse digte åbner ordet til en verden der hver gang viser sig at være en (ofte absurd og altid utilstrækkelig) *version* af verden. Modernismens sprogkritik fører sit eget diskrete liv i Nordbrandts digte.

Man er ofte fristet til at kalde Nordbrandts digte melankolske. Men hvad vil det egentlig sige? Det er spørgsmålet i kapitel 14. Der går en erfaring af tab, ikke mindst af forpasset kærlighed, gennem mange af digtene. Hvad går dette tab ud på, og går det forud for digtene, eller er det lige så meget et påskud for poesien, en måde at opleve verden æstetisk på, dvs. en måde at sanse verden mere intenst? En side af melankolien drejer sig om ordene, og hvor slidte de er. Gang på gang vender jeg som læser tilbage til de poetiske klicheer som digtene er fulde af, og til de rutiner jeg omtalte før, dét at de samme greb og strukturer går igen. Det er en af de formelle sider af den gentagelse som er så central for digtene. Også sproget er involveret i den evige genkomst. Virkningen er melankolsk, men også distancerende. Ordene er ikke digterens, de er en del af poesiens stilerede verden. Det skaber en spænding mellem inderlighed og kunstighed, personligt og anonymt som er afgørende for at digtene virker. Melankolien kan præge

stemmen i digtene så meget at de fremstiller sig selv som gravskrifter, en skrift hvori et dødt sprog eller ligefrem døden får mæle (kapitel 15). Der er masser af gravskrifter, indskrifter og lignende i Nordbrandts digte. Men der er også lys, masser af lys. Lyset er ofte det der sletter skriften, noget der ordløst viser hen til verden, slet og ret. Man kan sige om lyset at det viser mere end det betyder, blot viser det nogle gange andet end den sanselige verden – og andre gange, ikke mindst på det sidste, viser det intet. Det er slet og ret blændende.

*

Engang rejste jeg til Simi, foranlediget af Henrik Nordbrandts digt om øen. Da jeg nåede frem, opdagede jeg at jeg havde glemt mit pas på Rhodos, og tog det som et vink om at jeg skulle rejse igen med det samme. Inden jeg kunne komme væk nåede jeg at fare vild på øens indre, se tidslernerne skribe imod oktoberhimlen og drikke mig fuld på havnen. To uger senere i Bodrum blev jeg arresteret af en hel deling fra den tyrkiske hær. Det var meget unge fyre med skarpladte maskinpistoler som de afsikrede med en nervøs klikken imens jeg lå på jorden i mørket med koldt stål i nakken. Den nat tissede jeg under væbnet opsyn. Dagen efter rejste jeg. Jeg håber jeg har bedre held med mig når jeg nu igen krydser Henrik Nordbrandts spor.